
МЕТОДИКА НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ

УДК 378.4: 398(477)

DOI 10.31654/2663-4902-2024-PP-3-80-90

Гордієнко О. А.

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри початкової освіти та культури фахової мови
Житомирського державного університету імені Івана Франка
yelenagord110@gmail.com
orcid.org/0000-003-3384-3656

ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ ПРОБЛЕМИ ВИВЧЕННЯ ФОЛЬКЛОРУ СТУДЕНТАМИ – МАЙБУТНІМИ ВЧИТЕЛЯМИ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ У ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ ДО ПРОВЕДЕННЯ УРОКІВ ЛІТЕРАТУРНОГО ЧИТАННЯ

Нові завдання, що стоять перед системою освіти, вимагають новітніх підходів до проведення уроків літературного читання, де важливе місце відводиться усній народній творчості. Проблема вивчення творів усної народної творчості є досить актуальною та недостатньо вивченою, особливо в історичному аспекті. Вона набуває особливої актуальності у зв'язку з розглядом проблеми всебічного розвитку особистості, зокрема, в новій українській школі. Мета статті – аналітичний огляд, синтез та узагальнення проблеми вивчення фольклору в історичному аспекті, що є особливо актуальним для сучасної методики у контексті підготовки вчителя до викладання літературного читання в початкових класах. Адже вивчення та творче переосмислення ідей мислителів минулого може виступити одним із джерел для духовного відродження України. Основні завдання: аналітичний огляд, синтез, теоретичне узагальнення проблеми історичного контексту вивчення фольклору, що актуально для опанування методики викладання його студентами-майбутніми вчителями початкової школи на уроках літературного читання. У процесі виконання поставлених завдань використовувалися теоретичні методи дослідження: аналіз і синтез історичних і методичних джерел із проблеми дослідження; метод теоретичного прогнозування для визначення об'єкта, предмета, мети і завдань дослідження. Наукова новизна: вперше детально проаналізовано та узагальнено вивчення усної народної творчості в історичному аспекті. Практична значимість: коротко узагальнено отримані результати, рекомендовано впровадити у навчальний процес підготовки майбутніх вчителів початкових класів матеріали з історії вивчення фольклору в Україні. Матеріали статті можуть бути використані для вдосконалення методики вивчення фольклору як складової системи підготовки майбутніх спеціалістів гуманітарного та мистецького профілів. Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми. Зокрема, потребують подальших досліджень проблема підготовки студентів – майбутніх учителів початкових класів до проведення аналізу творів усної народної творчості.

Ключові слова: історичний аспект вивчення фольклору, усна народна творчість, фольклористика, літературна освіта, історія методики літератури, студенти – майбутні вчителі початкових класів.

Постановка проблеми. У сучасній педагогіці у зв'язку з реформами початкової освіти одним із основних завдань надалі залишається сприяння соціально-культурному розвитку особистості, можливість його реалізації забезпечує освітня галузь «Мови і літератури» початкової освіти. Важливі завдання, що стоять перед освітою, вимагають нових підходів до викладання літературного читання в початковій школі, де важливе місце відводиться усній народній творчості. І хоча багато фольклорних творів сприймаються сучасним читачем не зовсім як високий вид мистецтва, це не заважає глибині сприйняття їх змісту та образів, ідейно-тематичної своєрідності. Останнім часом, знявши з очей шори примітивного матеріалізму, у фольклорних творах знаходимо відгомін давніх уявлень про виникнення і устрій світу. Адже вони створювались у давнину в контексті міфологічного мислення, що втілювалось у певних традиціях. Теоретичні й методологічні основи методики вивчення усної народної творчості розроблялися в педагогічній, українознавчій та лінгвометодичній літературі, починаючи з епохи Київської Русі, і особливо активізувалися в наш час. Здобутки українського народу, зокрема, фольклорні твори, що мають високий рівень виховного потенціалу та сприяють забезпеченню освітніх цілей, не втрачають своєї актуальності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Об'єктом сучасних психолого-педагогічних досліджень залишається професійна підготовка та удосконалення технологій навчання майбутнього вчителя (А. Алексюк, В. Бондар, С. Гончаренко, М. Євтух, І. Зязюн, О. Пехота, І. Підласий, О. Савченко та ін.); шляхи інтенсифікації професійної підготовки майбутніх педагогів (Н. Гузій, І. Гуткіна, П. Щербань та ін.). Проблема вивчення творів усної народної творчості в початковій школі не є новою, їх розглядають в контексті морально-естетичного та творчого виховання молодших школярів у процесі їх навчальної діяльності та дозвілля. Вагомий внесок у вивчення цієї проблеми зроблений В. Кучинським, М. Лановик. Усе це свідчить про важливість означених проблем, про постійний інтерес науковців до них [2; 5; 6].

Слід зазначити, що проблема теоретичних основ вивчення фольклору студентами – майбутніми вчителями початкових класів у процесі їх підготовки до проведення уроків літературного читання, зокрема, вивчення історії збирання фольклорних творів є недостатньо вивченою.

Мета статті – аналітичний огляд, синтез та узагальнення проблеми вивчення фольклору в історичному аспекті, що є особливо актуальним для сучасної методики у контексті підготовки вчителя до викладання літературного читання в початкових класах як засобу вдосконалення його педагогічної компетенції. Адже вивчення та творче переосмислення ідей мислителів минулого може виступити одним із джерел для духовного відродження України. Матеріали статті можуть бути використані для вдосконалення методики вивчення фольклору як складової системи підготовки майбутніх спеціалістів гуманітарного та мистецького профілів.

Виклад основного матеріалу. Становленню української фольклористики передував етап збору та запису народної поезії, окремих записів, створення перших збірників фольклору, творчого його використання в літературі.

Перші відомості про народну творчість з'явилися в епоху Київської Русі. Найперші обґрунтування національного виховання через народну творчість маємо у «Повчанні» Володимира Мономаха, у «Руській правді» Ярослава Мудрого. У геніальній пам'ятці XII століття «Слово о полку Ігоревім» знайшли широке відображення дохристиянські міфологічні вірування і поетичні уявлення народу. Твір проинятий тодішньою народною піснею, казковою гіперболізацією.

У XVII – XVIII столітті народна пісня поряд із літературними поезіями широко входить до рукописних пісенників. З того часу відомі нам записи історичних пісень про Сагайдачного, Саву Чалого, козака Швачку, багато побутових та ліричних зразків («Ой під вишнею, під черешнею», «Ой що ж то за шум учинився» та ін.). З кінця XVII – початку XVIII століття до нас дійшов упорядкований письменником Климентієм Зинов'євим рукописний збірник українських народних прислів'їв та приказок.

Видатний український письменник і філософ Григорій Сковорода робить спробу осмислити й оцінити суспільну роль фольклору, творчо використовує прислів'я, сюжети й мотиви народних анекдотів, казок і легенд, створює пісні, що набули популярності в народі («Всякому городу нрав і права», «Ой ти, птичко жолтобоко»). У педагогічних працях Г. Сковороди можна знайти теоретичне осмислення та оцінку виховного значення народнопоетичної творчості. Сковорода висловив думку про уміння простого люду творчо ставитися до педагогіки і зокрема виховання, що є природною властивістю самого народу, так само, як властивістю кременя є світло і вогонь. Ідеями народної педагогіки пройняті байки, пісні, притчі Г. Сковороди.

XVIII століття ще не дало науки про фольклор, але вже впритул підійшло до цього завдання і створило необхідні передумови для його вирішення. У XVIII столітті був накопичений вже значний фактичний матеріал і поставлені основні проблеми, які надовго стали об'єктом подальших фольклористичних досліджень. Вказані основні проблеми можна звести до таких: питання про необхідність інтенсивного збирання різноманітних пам'яток народної творчості; місце і роль фольклору в створенні національної літератури і значення його в побудові національної історії та пізнання національного характеру. Нарешті, фольклористика XVIII ст. уже поставила питання про місце української народної поезії серед інших пам'яток світової творчості і про органічні зв'язки між ними. Було з достатньою гостротою поставлене питання і про методи збирання фольклору та публікації.

Означеній епосі був притаманний стихійний інтерес до усної народної творчості, про що свідчать розмаїті рукописні пісенники, збірники прислів'їв, приказок тощо. Водночас намітилось прагнення систематизувати матеріал, розібратися в потоці рукописної літератури і встановити критерії відбору та оцінки. Першим етапом цього процесу є вивід фольклору зі статусу належності виключно до соціальних низів і визнання його художньо-естетичної цінності нарівні з авторською літературою. Інший крок – свідоме збирання, дослідження та публікація цих безцінних перлин усної словесності.

Першим у збиранні українських народних пісень став відомий фольклорист, етнограф, археолог Зоріан Доленга-Ходаковський, який у 1841 – 1919 рр. на території Галичини, Волині, Поділля, Придніпрянщини і Полісся записав більше двох тисяч пісень, що пізніше були видрукувані частково М. Максимовичем, О. Бодянським і лише у 1974 році вперше у повному обсязі побачили світ [19, с. 25].

З. Ходаковський розглядав усну народну поезію у зв'язку з трудовим процесом, вважаючи справжнім її творцем сільський люда, який вже давно не має волі. Саме в трудовому середовищі Ходаковський бачив «клас людей, міцна рука яких обробляє наші поля і захищає державу» [11, с. 10]. На відміну від його попередників і багатьох сучасників, які вважали народну культуру лише залишками старовини, Ходаковський в народній поезії бачив відображення не тільки далекого минулого народу, але і його сучасного життя, його дум та прагнень. Багате пісенне зібрання Ходаковського мало виняткове пізнавальне значення для письменників, що зверталися до зображення української дійсності XVII – XVIII ст. Адже тут відбився світогляд народу того часу, його праця, побут, сімейні та громадські відносини, спілкування з природою. Звідси і висока мораль людських взаємин із природою – заклик берегти її, не стріляти кунюньки, не вбивати змії тощо («Попід гай зелененький», «Поплинь, поплинь, новий човен» та ін.). Велике значення мали записи Ходаковського для пізнання народної етики й естетики для вивчення громадського й родинного побуту України того часу.

Серед друкованих жанрів українського фольклору, представлених у літературі, були українські думи в збірці М.Цертелева 1819 року [20]. Хоча упорядник ще не називає їх думами, але усвідомлює як національну епіку, порівнює з «Іліадою» і «Одіссеєю». Ця праця містила дев'ять сюжетів дум різних історичних нашарувань (про турецько-татарські напади на Україну, про визвольну війну 1648–1654 рр. та сімейно-побутові зразки). У передмові до збірника упорядник дав високу оцінку українському фольклору і вказав на його поетичну красу, на змалювання духу народу, звичаїв тощо. Збірку вирізняє любов до українського народу, його усної поезії, кобзарів.

Значний крок у розвитку української фольклористики зробив Михайло Максимович, який видав три народнопоетичні збірники – «Малоросійські пісні» (1827), «Українські народні пісні» (1834), «Збірник українських пісень» (1849) [7]. Увесь матеріал він поділив на дві великі групи – оповіді про особисте, домашнє життя (тобто жіночі) та пісні, пов'язані з суспільними подіями, війнами, від'їздом на чужину, смертю козаків. У передмові до першого збірника фольклорист підкреслював тісний зв'язок творчості народу з його життям, побутом та історією, народність фольклору. Він вважав, що письменник у літературі найперше має слідувати фольклору, а не іноземним зразкам, прагнув розкрити справжню красу і цінність народної поезії, яка з особливою повнотою відбиває світоглядні позиції народу.

У 1839–1840 роках вийшов збірник Жеготи Паулі «Пісні люду руського», а дещо пізніше – чотиритомне фольклорне видання О. Кольберга «Покуття» [10]. Це надзвичайно цінні видання польських фольклористів про життя, побут, сімейні стосунки, виховання дітей, обряди, звичаї західної України. І хоч обидва джерела видані латиною, їхнє пізнавальне та виховне значення безцінне.

1837 року М. Шашкевичем, Я. Головацьким, І. Вагилевичем було видано фольклорно-літературний альманах «Руська трійця», у якому спростовувалось неправильне, ненаукове тлумачення української мови як діалекту польської. У збірнику добре висвітлено життя та творчість народу, його історичне минуле, традиції, події з метою відродити культурне життя в Галичині на народних основах. Автори звернулися до народної поезії як до першооснови і джерела культурного відродження. Збірка містила 52 фольклорні твори, а в передмові високо оцінювалась народна словесність для повсякденного життя народу, його культурного розвитку та соціальної боротьби. Я. Головацький, М. Шашкевич, І. Вагилевич організували велику сітку збирачів фольклору на території Галичини та Закарпаття, зібрали надзвичайно цінні записи, які побачили світ у Львові в 1846–1847 роках в альманасі «Вінок русинам на обжинки» [12, с. 361].

Виняткове місце в історії української фольклористики належить Тарасу Шевченкові. У розумінні Кобзаря народна творчість – це правдиве високопоетичне відображення життя трудового люду. Особливий інтерес виявив він до народної історичної поезії, вбачаючи в ній відгомін визвольної боротьби, доказ сили і волелюбного духу народу. Серед записів Шевченка важливе місце посідають пісні про соціальну несправедливість, селянські повстання та героїв-месників – Микиту Швачку, Івана Бондаренка, Устима Кармелюка та ін. Як до традиційної, так і до сучасної йому народної поезії Шевченко підходив із соціальних позицій. Про це свідчать його записи антипанських пісень, оповідань, переказів, серед яких є багато новотворів. Він захоплюється сім'ями трударів, у яких панують тепло та щирість у взаєминах, а саме родинні стосунки відіграють вирішальну роль у вихованні молоді. Прикладом може послужити ліричний вірш «Садок вишневий коло хати», який став народною піснею.

Продовжувачем традицій Т.Шевченка стала Марко Вовчок. Особливо щедро вона використовувала фольклорні мотиви щодо соціальних контрастів сільського життя («Кармелюк», «Лимерівна», «Дев'ять братів і десята сестриця Галя» та ін.).

Часто зверталася письменниця до фольклорних прийомів типізації (твори циклу «Народні оповідання»).

Поезія та збирацька діяльність великого Кобзаря мала великий вплив на передову молодь, для якої фольклор був не тільки матеріалом для духовної історії народу, але передусім джерелом для пізнання становища народу і для висновків про його потреби і прагнення. Тут слід назвати А. Свидницького [14].

Плідно використовував фольклорні джерела у літературній творчості Юрій Федькович – буковинський соловей. Він почав поетичну діяльність як народний співець, що складав солдатські пісні, які співались і поширювались його товаришами – жовнірами. Ю. Федьковичу належить чимало записів пісень про народних месників – опришків. Один з його рукописних збірників «Найкращі співанки руського народу на Буковині» – зберігається й досі в архіві І. Франка. Ю. Федькович, що знав музичну грамоту, записував окремі пісні з мелодіями. Чимало своїх фольклорних записів опублікував він у збірниках Я. Головацького, Г. Купчанка, М. Драгоманова, а також у власних виданнях співаників і читанок.

У 1854 році Амвросій Метлинський видає збірник «Народні північноруські пісні», до якого увійшли родинно-обрядові, календарно-обрядові, суспільно-побутові, жартівливі й історичні пісні та думи. Народну поезію упорядник називає найчистішим джерелом, яке допоможе письменникам створити єдину літературну мову. Творчий процес йому уявляється як синтез талановитих творців та носіїв народної поезії. Тут уперше подано цікаву паспортизацію пісень і багато нових записів ліричних творів [8].

У 1864 році виявилось оригінальне видання народних прислів'їв та приказок – збірка «Українські приказки, прислів'я і таке інше» О. В. Марковича, куди увійшло понад 14000 прислів'їв і 500 загадок. У них розкриваються трудові навички людини, і зразки народних вірувань, спостереження над природою, заклинань, замовлянь, що втрачали свій початковий зміст, бо були успадковані з різних видів словесного мистецтва – пісень, казок, анекдотів, що перейшли в прислів'я. Є чимало зразків про сім'ю та побут, про ставлення батьків до дітей, про виховання. Однак більшість прислів'їв та приказок пов'язані з безпосереднім соціально-історичним досвідом народу. До недоліків збірника варто віднести суб'єктивно-тематичний принцип упорядкування, що дуже ускладнював його використання [18].

Українську народну творчість досліджував у своїх працях Олександр Потебня. У своїх працях вчений обґрунтував думку про реалістичну основу художніх образів та символів у фольклорі, по-новому розробляє принципи класифікації пісень за характером мелодії, ритміки та поетичних образів, обстоював необхідність дослідження пісень в єдності слова та мелодії [1].

Велика роль у розвитку української народної пісенності належить Миколі Лисенку, який записав сотні народних пісень з мелодіями, видав 7 випусків «Збірника українських пісень» (1868 – 1907) по 40 пісень у кожному, збірник «Українські обрядові пісні», збірники танків та веснянок «Молодоці» та ін. Він один із перших став досліджувати мелодії народних дум та пісень і вважав, що народна музика залежить від соціальних умов життя. Він виступав проти міграції сюжетів пісень і відстоював національну самобутність української народної пісенності. Лисенко теоретично обґрунтував стиль народних пісень і дослідив репертуар їх окремих видатних носіїв [13].

Михайло Драгоманов також багато зробив у збиранні та дослідженні української усної словесності, яку вважав вдячним матеріалом для пізнання суспільно-економічного життя, дум і поглядів народу. Увесь фольклорний матеріал вчений поділив на дві групи: що відображає національне народне життя, світогляд, побут, історію, і такий, що є запозиченим, мандрівним. До першої групи він відносив народну пісенність (крім балад), до других – казки, притчі, легенди, балади, байки тощо. Першу групу вчений досліджував у тісному зв'язку з історією, економічним життям народу, другу – на основі історико-порівняльного методу, слідкуючи за варіюванням та міграцією їх сюжетів. У другій групі вчений досліджував переважно прозу [21].

Найбільший внесок у розвиток української фольклористики зробив Іван Франко. Свої погляди на народну творчість він виразив у праці «Студії над українськими народними піснями». Народні здобутки він розцінював як духовне надбання народу, як своєрідне художнє відображення суспільно-економічних умов його життя в певну епоху. Народну поезію Франко визначав як глибоко реалістичну творчість, дослідження якої неможливе у відриві від тих умов життя народу, на ґрунті яких вона виникла і які зобразила. У своїх фольклористичних працях він відзначив соціальне спрямування, високу гуманність і реалізм кращих творів народної поезії. Погляди Франка на українську народну поезію яскраво характеризують його як передового діяча науки. Високо цінував І. Франко народну поезію, від якої віяло творчою енергією, педагогічним розумом і вмінням трудящих [16, с. 260].

Збагатив українську фольклористику й український письменник Панас Мирний. Він звертав увагу на соціально-викривальні фольклорні твори. Чимало записів Мирного друкувалося у збірниках І. Рудченка, але ще велика їх кількість зберігається в рукописному архіві письменника. Мирний глибоко проникнув у суть народних прислів'їв і приказок, був переконаний, що в прислів'ях і приказках трудящі втілили свою вікову мудрість і соціальний досвід. Художні твори Панаса Мирного, зокрема драма «Лимерівна», оповідання «Казка про Правду і Кривду» тощо, свідчать, що письменник широко використовував народні пісні і казки з виховним аспектом.

Значний внесок у теорію музичної фольклористики зробив Філарет Колесса. Йому належать такі важливі дослідження, як «Ритміка українських народних пісень» (1907), двотомне видання «Мелодії українських народних дум» (1910, 1913), навчальний посібник «Українська усна словесність» та ін. Його праці в галузі музичної фольклористики здобули світове визнання [3, с. 55].

Аналіз його творчої спадщини Бориса Грінченка засвідчує, що він також розвинув українську фольклористику, вважав, що зразки народної творчості мали певне соціальне спрямування: «Щоб лиха не знати, треба своїм плугом на своїй ниві орати», «На чужу працю ласий не будь» та ін. Уперше в підручнику «Рідне слово» Б. Грінченка надавалися різноманітні жанри українського фольклору, після кожного уроку пропонувалися завдання, за якими виступав основний принцип вивчення народної творчості. Про роль фольклорних розвідок Б. Грінченка для розвитку освіти, для реалізації концепцій народної школи, про необхідність ознайомлення учнів із діяльністю дослідника фольклору рідного краю, йдеться у публікаціях Ю. Єненка, О. Немкович, В. Погребенника, А. Погрібного та ін.

Михайло Коцюбинський був добре обізнаний з українським фольклором та фольклористикою, сам збирав і був організатором масового збирання усної поезії. Частина його матеріалів була передана у збірники Б. Грінченка, Д. Яворницького, П. Чубинського. Коцюбинський, живучи в Карпатах серед гуцулів, записав чимало повір'їв, звичаїв, обрядів гуцулів, використавши їх пізніше у «Тінях забутих предків». Особливо його цікавили фольклорні зразки, що стали основою його оповідань, зокрема, «Цвіт яблуні» тощо.

Велику роботу у збиранні народної пісенності провела Леся Українка. У 1908–1910 роках вона доклала чимало зусиль, щоб записати на фонограф мелодії українських народних дум, залучивши до цього фольклориста Ф. Колессу, знавця кобзарства О. Сластіона та музикознавця К. Квітку. Зібраний матеріал був опрацьований Ф. Колесою і виданий у Львові у двох томах. Леся Українка широко використовувала усну народну поезію у своїй літературній творчості. Один із найкращих її творів «Лісова пісня» (1911) написаний на матеріалі народної творчості. В піснях про волю та в сатиричних творах початку XIX століття вона широко використовувала робітничий фольклор.

Велику роботу з видання українського фольклору провів Михайло Грушевський. У своїй праці «Історія української літератури» він торкнувся різних видів звичаєво-обрядової поезії. Дослідник підкреслив світоглядні основи художньої творчості,

визначив безперервність і спадкоємність народнопоетичної традиції, оцінив колективну усну поезію як високохудожнє, життєствердне мистецтво, охарактеризував живучість обрядової поезії як наслідок її нерозривного зв'язку з конкретною культурно-історичною і трудовою практикою мас. Автор виокремив різні історичні етапи розвитку української звичаєво-обрядової поезії, дав характеристику окремим жанровим формам, відзначив особливості художньої структури, ритміки, образності, стилю кожної форми, її виховний та пізнавальний характер.

Очолити у Львові в 1892 році наукове Товариство імені Шевченка, він у 1895 році редагував перші два томи «Етнографічного збірника». Чимало зусиль він доклав для видання матеріалів «Української етнології» (1899). Грушевський розробив концепцію вивчення народної словесності. Він вважає, що українська художня література складається з двох компонентів – усної словесності і писемної словесності. Цю теорію він запропонував у роботі «Історія української літератури». Саме він починає історію української літератури з її праоснови – фольклору, з'ясовує значення усної словесності; визначної ваги надає аналізу фольклору як художньої, естетико-духовної системи. Значне місце в праці «Історія української літератури» вченого посідає теорія, що фольклор і писемна література – дві стадії і дві форми однієї системи – художньої словесності. Михайло Грушевський здійснив кількатомне видання «Історії української літератури» (Прага, 1921), I і IV томи якої були майже повністю присвячені народній творчості. Важливим набутком української фольклористики став двотомний корпус українських дум, упорядкований К. Грушевською (1927), куди увійшли тексти 33 творів із різноманітними варіантними відмінностями та широкими коментарями. Отже, М. Грушевський один із перших звернувся до проблеми вивчення усної неписемної словесності народу як першооснови і першої фази в історії української літератури [9].

Володимир Гнатюк – теоретик у галузі фольклористики, збирач і організатор наукової фольклористичної роботи. У 1899 році він публікував одну з найкращих своїх праць «Словацький опришок Яношік в народній поезії». Головним, що цікавить його в фольклорі про опришків, є соціальна основа цього селянського антифеодалного руху. Характеристика Гнатюком опришківського фольклору як відображення антифеодалної боротьби, як творчості народу, підкреслювала соціальну сутність народної поезії. З рішучістю відкинув він хибний погляд, за яким єдиною темою народної поезії начебто є любов, вказав, що народ слідує дуже уважно за політичними подіями, дебатують про них і пояснює по-своєму. Найкращим доказом того є наші народні пісні та легенди про історичні події, як давніші, так і новіші. Думку про те, що фольклор супроводить історію, Гнатюк пов'язав із актуальністю творів народної словесності, у ретроспективному плані навів приклади, що підтверджують цю тезу. Отже, в народній творчості відбувається зміна творів, ідей і мотивів, що відслужили свій історичний строк, новими, які обслуговують політичні інтереси трудящих на даному етапі розвитку суспільства. Вказуючи на тісний зв'язок народної творчості з життям, Гнатюк цим самим об'єктивно прийшов до думки про її історизм, адже тематика і продуктивність народної творчості тісно пов'язана зі змістом і вагою тих історичних подій, які відбуваються в суспільному житті. Він не лише вказав на практичну невичерпність народної поезії та безперервність піснетвірного процесу, а й на закономірний зв'язок між подіями і виникненням нових творів, що відбивають нові ідеї, висунуті життям [15].

Період становлення нової науки про народну творчість обіймає час від 1917 року до середини 30-х років. Саме тоді молода українська фольклористика шукала нових шляхів розвитку, підхоплювала кращі традиції науки, виробляла свою принципову лінію. Активно підключалися нові сили до збирання народної поезії.

Піднесення збирацької роботи значною мірою завдячувало також розвитку народної освіти. Саме в цей час організаційно й матеріально зміцнюється нова школа, розвивається педагогічна думка, посилюється виховна робота серед різних верств

трудящих, зокрема серед молоді. Усе це було щільно пов'язане з розгортанням масового фольклористичного руху на місцях і позитивно впливало на розвиток української фольклористики.

У цей час гостро ставилось питання про використання народної творчості в навчально-виховному процесі. Важливе місце в практиці нашої школи посів фольклор як дидактичний матеріал. Це було певною мірою продовженням традицій дожовтневої педагогіки. Букварі, шкільні читанки цього часу рясніють народними казками, притчами, анекдотами, прислів'ями тощо.

Широко була представлена народнопоетична творчість, зокрема, у читанці А. Кушніренка «Навколо нас» (Харків, 1922), майже третину матеріалу якої становили народні казки, анекдоти, байки, притчі та інші фольклорні твори [13, с. 260]. У 1922 році в Кам'янці-Подільському вийшла книга Ф. Садківського «Читанка для вищих початкових і середніх шкіл», прийнята як підручник для шкіл республіки. Вона майже повністю укладена з народнопоетичних творів різноманітних жанрів і лише частково – з літературних зразків [17, с. 107].

Висновки і перспективи подальших розвідок. Отже, для того, щоб повно і всебічно здійснювати вивчення фольклору, важливо вивчити досвід, уже напрацьований у попередні часи. Аналіз, здійснений у статті, продемонстрував, що питанням вивчення творів усної народної творчості в різні періоди розвитку української науки про фольклор приділялася певна увага. Воно переважно мало інформаційний характер і потребує подальшого вивчення. Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми. Зокрема, потребують подальших досліджень проблема підготовки студентів – майбутніх учителів початкових класів до проведення аналізу творів усної народної творчості. Подальші дослідження цієї тематики можуть охоплювати більш широкий спектр навчально-наукової літератури, зокрема до початку XIX століття. Успішне розв'язання означених питань дасть змогу вибудувати досконалішу систему викладання методики літературного читання, що стане важливим кроком у забезпеченні якості початкової літературної освіти.

Література

1. Балюк В. П., Кузьміна Н. М., Спірякова С. В. Історія таланту. Микола Лисенко (180 років від дня народження): бібліограф.показч. Полтава: Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка, Бібліотека імені Михайла Андрійовича Жовтобрюха, 2022. 30 с.
2. Борисенко М. Міждисциплінарні зв'язки як засіб формування у студентів світоглядних поглядів. *Вища школа*. 2004. № 3. С. 17–19.
3. Грица С. Культурологічні спрямування в науковій діяльності Філарета Колесси. *Слово і час*. 1991. № 7. С. 54–59.
4. Дмитренко М. Потебня Олександр Опанасович. *Українська фольклористична енциклопедія*. ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України. Київ: ІМФЕ, 2019. С. 623–625. 840 с.
5. Линенко А. Ф. Готовність майбутнього вчителя до педагогічної діяльності. *Педагогіка і психологія*. 1995. № 1. С. 125–132.
6. Літературне читання: навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів: 2–4 класи / О. Я. Савченко, В. О. Мартиненко, В. О. Науменко, Н. М. Колеснікова, Л. І. Лаптева. URL: <http://osvita.ua/doc/files/news/87/8793/02-lit-chit.pdf>
7. Максимович М. О. *Філософський енциклопедичний словник*. Київ: Інститут філософії імені Григорія Сковороди НАН України: Абрис, 2002. С. 356. 742 с.
8. Метлинський А. Л. Шевченківська енциклопедія: у 6 т. / гол. ред. М. Г. Жилинський. Київ: Ін-т літератури ім. Т. Г. Шевченка, 2013. Т. 4. С.184–187.
9. Михайло Грушевський. Історія української літератури: в 6 т. 9 кн. Київ: Обереги, 1993. Т. 1. С. 227–262.
10. Паулі Жигота Ігнацій. Українська радянська енциклопедія: у 12 т. / гол. ред. М. П. Бажан. 2-ге вид. Київ: гол. ред. УРЕ, 1974–1985. Т. 8. 1982. С. 345.

11. Піонер слов'янської фольклористики та його українські записи. Українські народні пісні в записах Зоріана Доленги-Ходаковського. Київ: Дніпро, 1974. С. 10–15.
12. Руська трійця. Літературознавча енциклопедія: у 2 т. / авт.-укл. Ю. І. Ковалів. Київ: ВЦ «Академія», 2007. Т. 2: М–Я. С. 361–362.
13. Савчук Віктор. Українське краєзнавство у підручниках і підручних книгах 1920–1930-х рр.: регіональний аспект. *Краєзнавство*. 2010. № 1–2. С. 105–112.
14. Сиваченко М. Анатолій Свидницький і зародження соціального роману в українській літературі. Київ: Вид-во АН УРСР, 1962. С. 123–152.
15. Скрипник П. І. Гнатюк Володимир Михайлович. *Енциклопедія історії України*: у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін.; Інститут історії України НАН України. Київ: Наукова думка, 2004. Т. 2: Г – Д. С. 127.
16. Сокіл Ганна. Фольклористична діяльність Івана Франка: організація збирацько-дослідницької роботи. *Українське літературознавство*. 2008. Вип. 70. С. 255–262.
17. Сухомлинська Леся. Відображення світу живого у підручниковій літературі початку ХХ століття (дорадянський і ранньорадянський період). *Інноватика у вихованні*. Випуск 14. 2021. С. 258–269.
18. Україномовна книга у фондах Національної бібліотеки України імені І. В. Вернадського, 1798–1923: бібліограф. покажч.: в 3 т. Київ: Вид-во АН УРСР, 2003. Т. 1. 667 с.
19. Українські народні пісні в записах Зоріана Доленги-Ходаковського. Київ: Наук. думка, 1974. 780 с.
20. Цертелєв Микола Андрійович. *Шевченківська енциклопедія*: у 6 т. Гол.ред. М. Г. Жулинський. Київ: Ін-т літератури ім. Т. Г. Шевченка, 2015. Т. 6: Т–Я. С. 689–690.
21. Ясь О. В. Порівняльно-історичний метод у дослідницьких практиках Михайла Драгоманова. *Український історичний журнал*. 2012. № 2. С. 133– 58.

References

1. Baliuk, V.P., Kuzmina, N.M. & Spiriakova, S.V. (2022). Istoriiia talantu. Mykola Lysenko (180 rokov vid dnia narodzhennia) [The story of talent. Mykola Lysenko. (180 years since the birthday)]. Poltava: Poltavskiyi natsionalnyi pedahohichniy universytet imeni V.H.Korolenka, Biblioteka imeni Mykhaila Andriiovycha Zhovtobriukha [in Ukrainian].
2. Borysenko, M. (2004). Mizhdystsyplinarni zviazky yak zasib formuvannia u studentiv svitohliadnykh pohliadiv [Interdisciplinary Relations as the Means of Students World Outlook Formation]. *Vyshcha shkola – Higher school*. No 3. Pp. 17–19 [in Ukrainian].
3. Hrytsa, S. (1991). Kulturolohichni spriamuvannia v naukovii diialnosti Filareta Kolessy [Cultural directions in the scientific activity of Filaret Kolessa]. *Slovo i chas – Word and time*. No 7. Pp. 54–59 [in Ukrainian].
4. Dmytrenko, M. (2019). Potebnia Oleksandr Opanasovych. Ukrainiska folklorystychna entsyklopediia [Oleksandr Opanasovych Potebnia. Ukrainian folklore encyclopedia] IMFE im. M. T. Rylskoho NAN Ukrainy. Kyiv: Vydavnytstvo IMFE. 840 p. Pp. 623–625 [in Ukrainian].
5. Lynenko, A. F. (1995). Hotovnist maibutnoho vchytelia do pedahohichnoi diialnosti [Readiness of a Future Teacher to Pedagogical Work]. *Pedahohika i psyhohohia – Pedagogy and Psychology*. Pp.125–132 [in Ukrainian].
6. Literaturne chytannia: navchalna programa dlia zagalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv [Literary Reading: Study Program for Secondary Educational Establishments]: 2–4 klasy / O.Y. Savchenko, V.O. Martynenko, V.O. Naumenko, N.M. Kolesnikova, L.I. Lapteva. URL: <http://osvita.ua/doc/files/news/87/8793/02-lit-chit.pdf> [in Ukrainian].
7. Maksymovych, M.O. (2002). *Filosofskiyi entsyklopedychnyi slovnyk* [Philosophical encyclopedic dictionary]. Kyiv: Instytut filosofii imeni Hryhoriia Skovorody NAN Ukrainy: Abrys [in Ukrainian].
8. Metlynskyi, A.L. (2013). Shevchenkivska entsyklopediia [Metlynskyi Amrosii Lukyanovych. Shevchenko encyclopedia]. (M.H. Zhylynskyi (Ed.)). Kyiv: In-t literatury im. T.H. Shevchenka. Vol. 4. Pp. 184–187 [in Ukrainian].
9. Mykhailo Hrushevskiy (1993). *Istoriiia ukrainskoi literatury* [History of Ukrainian literature]. Kyiv: Oberehy. Vol. 1. Pp. 227–262 [in Ukrainian].

10. (1982). Pauli Zhyhota Ihnatsii. Ukrainska radianska entsyklopediia (1974–1982) [Pauli Zhygot Ikhntsia. Ukrainian Soviet Encyclopedia (1974–1982)]. (M.P. Bazhan (Ed.)). (2 ed.). Kyiv: URE. Vol. 8. P. 345 [in Ukrainian].
11. (1974). Pioner slovianskoi folklorystyky ta yoho ukrainski zapysy. Ukrainski narodni pisni v zapysakh Zoriana Dolenhy-Khodakovskoho [A pioneer of Slavic folkloristics and his Ukrainian records. Ukrainian folk songs recorded by Zorian Dolenga-Khodakovsky]. Kyiv: Dnipro [in Ukrainian].
12. (25007). Ruska triitsia. Literaturoznavcha entsyklopediia [Russian Trinity. Literary encyclopedia]. (Yu.I. Kovaliv (Ed.)). Kyiv: VTs «Akademiia» Vol. 2: M – Ya. Pp. 361–362 [in Ukrainian].
13. Savchuk, Viktor (2010). Ukrainske kraieznavstvo u pidruchnykakh i pidruchnykh knykhakh 1920–1930-kh rr.: rehionalnyi aspekt [Ukrainian regional studies in textbooks and reference books of the 1920s-1930s: regional aspect]. *Kraieznavstvo*. No 1–2. Pp. 105–112 [in Ukrainian].
14. Syvachenko, M. (1962) Anatolii Svydnytskyi i zarozhennia sotsialnoho romanu v ukrainskii literaturi [Anatoly Svidnytskyi and the birth of the social novel in Ukrainian literature] Kyiv: Vyd-vo AN URSSR. Pp. 123–152 [in Ukrainian].
15. Skrypyuk, P. I. (2004) Hnatiuk Volodymyr Mykhailovych. Entsyklopediia istorii Ukrainy [Hnatiuk Volodymyr Mykhailovych. Encyclopedia of the history of Ukraine]. V.A. Smolii (Ed.). Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy. Kyiv: Naukova dumka. Vol. 2. P. 127 [in Ukrainian].
16. Sokil, Hanna (2008). Folklorystychna diialnist Ivana Franka: orhanizatsiia zbyratsko-doslidnytskoi roboty [Folklore activity of Ivan Franko: organization of collecting and research work] *Ukrainske literaturoznavstvo*. Vol. 70. Pp. 255–262 [in Ukrainian].
17. Sukhomlynska, Lesia (2021). Vidobrazhennia svitu zhyvoho u pidruchnykovii literaturi pochatku KhKh stolittia (doradianskyi i rannoradianskyi period) [Representation of the living world in textbook literature of the beginning of the 20th century (pre-Soviet and early Soviet period)] *Innovatyka u vykhovanni*. Vol. 14. Pp. 258–269 [in Ukrainian].
18. (2003). Ukrainomovna knyha u fondakh Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni I.V. Vernadskoho, 1798–1923 [Ukrainian-language book in the funds of the National Library of Ukraine named after I.V. Vernadsky, 1798–1923]. Kyiv: Vyd-vo AN URSSR. Vol. 1. 667 p. [in Ukrainian].
19. (1974). Ukrainski narodni pisni v zapysakh Zoriana Dolenhy-Khodakovskoho [Ukrainian folk songs recorded by Zorian Dolenga-Khodakovsky]. Kyiv: Nauk. Dumka [in Ukrainian].
20. Tserteliev, M.A. (2015). Shevchenkivska entsyklopediia [Shevchenko encyclopedia] (M.H. Zhulynskyi (Ed.)). Kyiv: In-t literatury im. T. H. Shevchenka. Vol. 6. Pp. 689–690 [in Ukrainian].
21. Ias, O.V. (2012) Porivnialno-istorychnyi metod u doslidnytskykh praktykakh Mykhaila Drahomanova [Comparative-historical method in the research practices of Mykhailo Drahomanov]. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal – Ukrainian historical journal*. No 2. Pp.133–58 [in Ukrainian].

Hordiienko O.

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the department of Primary education and Culture of professional speech,
Zhytomyr Ivan Franco State University
yelenagord110@gmail.com
orcid.org/0000-0003-3384-3656

THEORETICAL BASICS OF FOLKLORE STUDY BY STUDENTS – FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS IN THE PROCESS OF PREPARATION FOR TEACHING LITERARY READING

The new tasks facing the education system require new approaches to conducting literary reading lessons, where an important place is given to oral folk creativity. The problem of studying the works of oral folk art is quite relevant and insufficiently studied, especially in

the historical aspect. It becomes especially relevant in connection with the consideration of the problem of comprehensive personality development, in particular, in the new Ukrainian school. The purpose of the article is an analytical review, synthesis and generalization of the problem of studying folklore in a historical aspect, which is especially relevant for modern methods in the context of teacher training for teaching literary reading in primary grades. After all, the study and creative rethinking of the ideas of the thinkers of the past can be one of the sources for the spiritual revival of Ukraine. The main tasks: analytical review, synthesis, theoretical generalization of the problem of the historical context of the study of folklore, which is relevant for mastering the methodology of its teaching by students-future teachers of primary school in the lessons of literary reading. Theoretical research methods were used in the process of performing the assigned tasks: analysis and synthesis of historical and methodical sources from the research problem; the method of theoretical forecasting to determine the object, subject, goal and tasks of research. Scientific novelty: for the first time, the study of oral folk art in a historical aspect has been analyzed in detail and summarized. Practical significance: the obtained results are briefly summarized, it is recommended to introduce materials from the history of studying folklore in Ukraine into the educational process of training future primary school teachers. The materials of the article can be used to improve the methodology of studying folklore as a component of the system of training future specialists in humanitarian and artistic profiles. The conducted research does not cover all aspects of the problem. In particular, the problem of preparing students – future teachers of primary classes for the analysis of works of oral folk art – requires further research.

Key words: historical aspect of studying folklore, oral folk art, folkloristics, literary education, history of literature methodology, students – future teachers of primary classes.